

УДК 343.54

Д. П. Євтєєва,

канд. юрид. наук, старший науковий співробітник Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

ПРО ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМИ ЩОДО УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ АЛІМЕНТІВ НА УТРИМАННЯ ДІТЕЙ (СТ. 164 КК УКРАЇНИ)

У статті досліджуються проблеми застосування норми ст. 164 КК України, пов'язані з предметом та об'єктивною стороною цього злочину. Розглянуто конкуренцію між нормами, передбаченими ст. 164 та 166 КК України.

Ключові слова: злочини у сфері сім'ї, ухилення від утримання дітей, ухилення від сплати аліментів на утримання дітей, злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або підопічним, оціночне поняття.

Дитинство, – як писав видатний педагог В. Сухомлинський, – є найважливішим періодом людського життя, не підготовкою до нього, а справжнім, яскравим, самобутнім, неповторним життям. І від того, як минуло дитинство, хто вів дитину за руку в дитячі роки, що ввійшло до її розуму і серця з навколишнього світу, – від цього вирішальною мірою залежить, якою людиною стане малюк¹. Проблеми дітей у правовій демократичній соціальній державі завжди мають перебувати в центрі її уваги. Піклування про них є внеском у розвиток морально здорового суспільства, ігнорування ж проблем дітей, бездіяльність або пасивність у їх вирішенні програмує суспільство, без усяких перебільшень, на самознищення в майбутньому.

¹ Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям / В. А. Сухомлинский // Избр. пед. соч. : в 3 т. – М. : Педагогика, 1979. – Т. 1. – С. 33.

Злісне ухилення від утримання дітей, зокрема й злісна несплата аліментів (ст. 164 Кримінального кодексу (далі – КК) України) посягає на нормальне існування дітей та ставить під загрозу їх належний фізичний, психічний, соціальний розвиток. У зв'язку з цим дослідження кримінально-правових проблем боротьби з цим явищем не втрачає актуальності.

Метою цієї статті є визначення особливостей об'єктивної сторони ухилення батьків від сплати аліментів на утримання дітей, а також виявлення та розв'язання проблем застосування цієї норми, зокрема й розгляд конкуренції між нормами, передбаченими ст. 164 та ст. 166 КК України.

Питання ухилення батьків від сплати аліментів або утримання дітей у вітчизняній кримінально-правовій науці досліджували П. П. Андрушко, М. І. Бажанов, І. О. Бандурка, О. І. Белова, В. В. Вітвіцька, Л. В. Дорош, О. О. Дудоров, І. О. Зінченко, С. Я. Лихова, М. І. Мельник, С. М. Морозюк, І. В. Семенов та ін. Разом із тим на сьогодні залишилися деякі питання, що не були належним чином висвітлені у працях зазначених дослідників або залишилися дискусійними.

Для вирішення зазначених проблем виникає необхідність звернутися до положень регулятивного законодавства у розглядуваній сфері. Слід відмітити, що у регулюванні цих питань зміни запроваджені деякі новели, пов'язані з тим, що у травні 2017 р. Верховна Рада прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку стягнення аліментів» від 17 травня 2017 р. № 2037-VIII, який набирає чинності 8 липня 2017 р.². Зазначений закон вніс зміни і до відповідних положень Сімейного кодексу (далі – СК) України.

² Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку стягнення аліментів : Закон України від 17 трав. 2017 р. № 2037-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2037-19>. – Заголовок з екрану.

Обов'язок батьків утримувати дітей передбачено у ст. 51 Конституції України та в Сімейному кодексі, згідно зі ст. 180 якого батьки зобов'язані утримувати дитину до досягнення нею повноліття. У деяких передбачених у законодавстві випадках такий обов'язок покладається й на інших членів сім'ї та родичів дитини (статті 265, 267, 268, 269 СК). Відповідно до словника української мови, «утримувати» означає забезпечувати кого-небудь засобами до існування; утриманням є кошти та інші засоби, що видаються комусь для забезпечення його існування³. У ст. 181 та ст. 272 СК визначені способи виконання обов'язку утримувати дитину. Зокрема, згідно з новою редакцією ст. 181 СК за домовленістю між батьками дитини той із них, хто проживає окремо від дитини, може брати участь в її утриманні в грошовій і (або) натуральній формі. За рішенням суду кошти на утримання дитини (аліменти) присуджуються у частці від доходу її матері, батька або у твердій грошовій сумі за вибором того з батьків або інших законних представників дитини, разом з яким проживає дитина.

Суспільно небезпечне діяння злочину, передбаченого ст. 164 КК, полягає у злісному ухиленні від сплати встановлених рішенням суду коштів на утримання дітей (аліментів), а також злісному ухиленні батьків від утримання неповнолітніх або непрацездатних дітей, що перебувають на їх утриманні. Таким чином, у цій нормі встановлено два види діянь: 1) злісне ухилення від сплати встановлених рішенням суду коштів на утримання дітей (аліментів), (надалі – злісне ухилення від сплати аліментів на дітей); 2) злісне ухилення батьків від утримання неповнолітніх або непрацездатних дітей, що перебувають на їх утриманні (надалі – злісне ухилення від утримання дітей).

Відзначимо, що розглядувана норма перебуває у фокусі уваги законодавця, адже з моменту прийняття КК 2001 р. зміни до неї вносилися чотири рази. Зокрема, у 2010 р. до цієї статті було включено примітку, до

³ Великий тлумачний словник сучасної української мови. 250 000 / автор проекту та голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун, 2005. – С. 1521.

прийняття якої злісність у вищезазначених двох діяннях була оціночним поняттям і встановлювалася в кожному окремому випадку, що, певна річ, викликало певні труднощі на практиці. Увівши до КК примітку, законодавець частково вирішив ці проблеми. Відповідно до примітки у чинній редакції, у ст. 164 КК під злісним ухиленням від сплати коштів на утримання дітей (аліментів) слід розуміти будь-які діяння боржника, спрямовані на невиконання рішення суду (приховування доходів, зміну місця проживання чи місця роботи без повідомлення державного виконавця, приватного виконавця тощо), які призвели до виникнення заборгованості із сплати таких коштів у розмірі, що сукупно складають суму виплат за три місяці відповідних платежів. Відзначимо, що до середини 2016 р. така сума за КК дорівнювала сумі виплат за шість місяців відповідних платежів. Тож на сьогодні законодавець ужорсточив відповідальність за такі дії.

Отже, щодо такого діяння, як ухилення від сплати аліментів, ознака злісності набула визначеного змісту, більше того, вона стала обчислюватися математично. Проте цією приміткою не до кінця були вирішені проблеми, пов'язані з тлумаченням оціночного поняття, адже в ній ідеться лише про ухилення від сплати аліментів. На сьогодні злісність як ознака ухилення батьків від утримання дітей так і залишилася оціночним поняттям. Тому ми не можемо погодитися з І. В. Семеновим, що введення примітки до ст. 164 КК сприяло усуненню з опису підстави кримінальної відповідальності за ухилення від сплати аліментів оціночної ознаки «злісність» і ця ознака набула досить точної законодавчої інтерпретації⁴. Вбачається, що в цьому випадку оціночне поняття злісності частково стало формально визначеним. У зв'язку з цим доцільно відмітити, що як показав аналіз судової практики, до кримінальної відповідальності за ст. 164 КК України в переважній більшості випадків притягаються особи за злісне ухилення від сплати аліментів на

⁴ Семенов І. В. Об'єктивна сторона ухилення від сплати аліментів на утримання дітей: деякі проблеми законодавчої регламентації та теоретичні інтерпретації / І. В. Семенов // Митна справа. – 2014. – № 2 (92). – Ч. 2. – Кн. 2. – С. 156–160.

дітей. Таку ситуацію можна пояснити труднощами встановлення ознак злісності в ухиленні батьків від утримання дітей.

Згідно з тлумачним словником «злісний» означає: 1) сповнений зла, недоброзичливості, злий; 2) який виражає злість; свідомо несумлінний, упертий; 3) який завдає шкоди, шкідливий, небезпечний⁵. Щодо досліджуваного злочину поняття «злісний» у кримінально-правовій літературі характеризувалося по-різному. Зокрема, Л. В. Дорош зазначила, що злісність ухилення потрібно пов'язувати з його тривалістю (три місяці й більше) або систематичністю (повторення його не менше трьох разів із проміжком часу не менше трьох місяців)⁶. І. О. Зінченко відмічає, що злісне ухилення – це тривале, систематичне і наполегливе ухилення від виконання відповідного обов'язку, вчинення будь-яких діянь, спрямованих на невиконання рішення суду. Вона підкреслює, що при вирішенні питання про злісність ухилення з'ясуванню підлягають такі обставини: час, із якого винний став ухилятися від сплати аліментів; його спосіб життя протягом цього часу; наявність тимчасових доходів; факт звернення платника аліментів до центру зайнятості, якщо він був безробітним, та ін.⁷

У контексті зазначеного вважаємо за необхідне звернути увагу на таке.

Законодавець у новій редакції ч. 2 ст. 182 СК закріпив, що розмір аліментів має бути необхідним та достатнім для забезпечення гармонійного розвитку дитини. Мінімальний розмір аліментів на одну дитину не може бути меншим, ніж 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку⁸. Таким чином, розмір аліментів має нижню межу, що є законодавчо

⁵ Великий тлумачний словник сучасної української мови. 250 000. – С. 463.

⁶ Дорош Л. В. Уголовная ответственность за злостное уклонение от платежа алиментов на содержание детей : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Л. В. Дорош ; Харьк. юрид. ин-т им. Ф. Э. Дзержинского. – Х., 1982. – С. 10–11.

⁷ Зінченко І. О. Кримінально-правова охорона виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина (аналіз законодавства і судової практики) : монографія / І. О. Зінченко ; Акад. прав. наук України, Ін-т вивч. пробл. злочинності. – Х. : Вид. СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2007. – 320 с. – С. 51.

⁸ *Примітка.* Відповідно до попередньої редакції цієї норми мінімальний розмір аліментів на одну дитину не міг бути меншим, ніж 30 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, за винятком випадків, передбачених ст. 184 цього Кодексу. Таким чином, законодавець збільшив мінімальний поріг утримання дитини.

встановленою. На відміну від розміру аліментів, розмір утримання в регулятивному законодавстві не є визначеним. Тому інкримінувати особі злісне ухилення від утримання вочевидь можливо лише у разі повного або систематичного невиконання відповідного обов'язку. Із розглядуваним питанням пов'язана проблема кваліфікації дій батьків, які злісно ухиляються від сплати аліментів за укладеним між ними договором.

У Сімейному кодексі передбачено право батьків укласти договір про сплату аліментів на дитину, в якому визначаються розмір та строки виплати. Такий договір укладається в письмовій формі і нотаріально посвідчується. У разі невиконання одним із батьків свого обов'язку за договором аліменти з нього можуть стягуватися на підставі виконавчого напису нотаріуса (ст. 189 СК). На думку І. В. Семеновою та О. О. Житного, невиконання обов'язків, які випливають із договору, не містить складу злочину⁹. Проте, на наше переконання, оскільки аліменти за договором не встановлюються судом, доцільно погодитися з точкою зору, що ухилення від їх сплати слід кваліфікувати не як злісне ухилення від сплати аліментів (перша форма об'єктивної сторони цього злочину), а як злісне ухилення від утримання дітей¹⁰ (друга форма об'єктивної сторони розглядуваного злочину). При цьому слід підтримати думку О. І. Белової, яка вважає, що у сучасних реаліях виникає необхідність доповнити норму ст. 164 КК таким діянням, як злісне ухилення особи від сплати аліментів, встановлених нотаріально засвідченим письмовим договором та за наявності виконавчого надпису нотаріуса¹¹. Водночас за чинної редакції зазначеної норми для того, щоб визнати несплату передбачених за договором між батьками аліментів злісною,

⁹ Семенов І. В. Відповідальність за ухилення від утримання дітей або батьків: кримінально-правові аспекти : монографія / І. В. Семенов, О. О. Житний / [за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. О. Житного]. – Х. : Панов, 2015. – С. 47.

¹⁰ Кримінальне право. Особлива частина : підручник / за ред.: О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. – Луганськ : Елтон-2, 2012. – Т. 1. – С. 299.

¹¹ Белова О. І. Кримінально-правова характеристика злочинів проти сім'ї та неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / О. І. Белова ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Х., 2006. – С. 104.

вбачається доцільним застосовувати на практиці наведене вище положення примітки до ст. 164 КК, стосовне визначення злісності ухилення від сплати встановлених судом аліментів. Однак усе ж таки у сучасних реаліях через законодавчу невизначеність розміру утримання можуть виникати проблеми, зокрема, при встановленні злісності ухилення від утримання у ситуації, коли той із батьків, хто зобов'язаний за договором про аліменти сплачувати утримання, виплачує щомісяця певну незначну суму, маючи при цьому можливість виділяти належну.

Ще одним проблемним питанням є кваліфікація дій особи, яка ухилилася від сплати додаткових витрат. У ст. 185 СК передбачено обов'язок батьків брати участь у додаткових витратах на дитину, що викликані особливими обставинами (розвитком здібностей дитини, її хворобою, каліцтвом тощо). Додаткові витрати на дитину можуть фінансуватися наперед або покриватися після їх фактичного понесення разово, періодично або постійно. Як відмітив Пленум Верховного Суду України у п. 18 Постанови «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів» від 15 травня 2006 р. № 3 додаткові витрати на утримання дитини, викликані особливими обставинами, є фактично зазнаними або передбачуваними витратами, які необхідно визначати у твердій грошовій сумі. При одночасному розгляді вимог про стягнення аліментів і додаткових витрат їх має бути визначено у рішенні окремо¹². Як правильно підкреслює С. М. Морозюк, правовідносини, що виникають на підставі рішення суду про обов'язок батьків, пов'язаних із їх участю у додаткових витратах на дитину, не є аліментними. Такі витрати – це не додаткові кошти на утримання дитини, а окремий вид її утримання. Якщо аліменти призначені забезпечити

¹² Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15 трав. 2006 р. № 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-06>. – Заголовок з екрану.

нормальні матеріальні умови життя дитини, то додаткові витрати не збільшують їх суму, а стягуються поряд із ними¹³.

Додаткові витрати є видом утримання, а тому разом із аліментами, встановленими рішенням суду, аліментами за договором між батьками та іншими засобами утримання (одягом, харчовими продуктами, побутовими речами тощо) їх слід відносити до предмета злочину за ст. 164 КК. Однак виникає питання: предметом діяння якої форми об'єктивної сторони вони є? Предметом першої форми об'єктивної сторони досліджуваного злочину, а саме злісного ухилення від сплати встановлених рішенням суду коштів на утримання дітей (аліментів), їх вважати неможна, адже законодавець чітко визначив предметом цього діяння саме аліменти. Залишається відносити додаткові витрати до предмета другої форми об'єктивної сторони розглядуваного злочину, а саме злісного ухилення батьків від утримання неповнолітніх або непрацездатних дітей, що перебувають на їх утриманні. При цьому притягнення особи до кримінальної відповідальності за ст. 164 КК України за злісне ухилення від сплати додаткових витрат є проблематичним, адже, як уже було відзначено, вони обумовлюються особливими обставинами й можуть сплачуватися разово, періодично або постійно залежно від ситуації. У зв'язку з цим питання щодо злісності при несплаті додаткових витрат вочевидь може виникнути тільки якщо вони мають періодичний або постійний характер. Окрім того, у цьому контексті постає необхідність вирішення трьох можливих на практиці ситуацій. У першій виникає проблема кваліфікації дій особи, яка, сплачуючи аліменти на дитину, систематично й наполегливо ухиляється від сплати призначених судом додаткових витрат на її утримання. У другій – слід кваліфікувати дії особи, яка сплачує додаткові витрати, проте відмовляється платити аліменти. У третій ситуації необхідно кваліфікувати дії особи, яка, будучи звільненою

¹³ Морозюк С. М. Кримінально-правова характеристика злочинів проти інтересів сім'ї та підопічних (ст. ст. 164–169 КК України) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / С. М. Морозюк ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; наук. кер. С. Я. Лихова. – К., 2012. – С. 90.

судом від сплати аліментів у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно (відповідно до ст. 190 СК), злісно ухиляється від сплати призначених судом додаткових витрат на дитину. У цьому випадку відповідно до ч. 1 та 3 ст. 190 СК укладення договору про припинення права на аліменти для дитини у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно (житловий будинок, квартиру, земельну ділянку тощо) не звільняє того з батьків, хто проживає окремо, від обов'язку брати участь у додаткових витратах на дитину. На нашу думку, у всіх трьох ситуаціях доцільно застосовувати правило: якщо особа виконує (або виконала у контексті третьої ситуації) хоча б один із обов'язків із утримання (тобто якщо вона сплачує або аліменти, або додаткові витрати), це унеможлиблює її притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 164 КК, адже такі дії не можна визнавати злісним ухиленням.

Вбачається, що особу може бути притягнуто до кримінальної відповідальності за ст. 164 КК України за ухилення від сплати додаткових витрат за сукупності таких умов: 1) особа не бере ніякої участі в утриманні дитини; 2) вимога про стягнення аліментів до цієї особи не була подана (така ситуація передбачена у ст. 185 СК України); 3) розмір участі цієї особи у додаткових витратах було визначено судом; 4) такі витрати мають періодичний або постійний характер; 5) судом будуть встановлені у діях особи ознаки злісності ухилення від їх сплати.

У контексті дослідження проблем застосування норми ст. 164 КК України заслуговує на увагу питання розмежування такої форми цього злочину, як злісне ухилення батьків від утримання дітей, зі злісним невиконанням батьками обов'язків по догляду за своїми дітьми (ст. 166 КК). Розглянемо це питання детальніше.

У кримінально-правовій літературі відмічається, що об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 166 КК, може виражатися у залишенні дітей без будь-якого нагляду на тривалий проміжок часу, безпідставному

обмеженні дітей або підопічних у харчуванні, одязі, інших предметах першої необхідності; ненаданні грошового утримання; ухиленні від догляду і лікування, ухиленні від виховання дітей (незабезпечення відвідування ними школи, відсутність контролю за проведенням дозвілля), незабезпеченні потерпілому безпечних умов за місцем проживання або в іншому місці, штучному створенні незадовільних побутових умов тощо, що призвело до тяжких наслідків¹⁴. Як бачимо, науковці вважають ненадання грошового утримання формою ухилення від догляду. Згідно з тлумачним словником «доглядати» означає пильнувати, слідкувати за чим-небудь з метою забезпечення нормального стану; піклуватися про кого-, що-небудь; забезпечувати необхідні умови комусь-чому¹⁵. «Утримувати», як уже відмічалось, означає забезпечувати кого-небудь засобами до існування. Із цього випливає, що поняття догляду та утримання певним чином перетинаються, адже перше включає в себе друге, тому природно, що батьки, не забезпечуючи дитині належного догляду (не надаючи необхідного харчування, одягу, позбавляючи можливості сплатити за лікування, необхідний відпочинок), ухиляються від її утримання.

Проводячи розмежування злочинів, передбачених ст. ст. 164 та 166 КК України, слід зазначити, що в них відрізняється зокрема момент закінчення злочину: для визнання складу злочину закінченим у ст. 166 необхідними є набуття діянням ознаки злісності та настання тяжких наслідків, причому питання притягнення винної особи до відповідальності за цією статтею залежить від розсуду суду, який вирішує, чи є її дії злісними, а також чи можна ті або інші наслідки вважати тяжкими. У свою чергу, у ст. 164 КК у першій формі об'єктивної сторони цього злочину злісне ухилення від

¹⁴ Зінченко І. О. Кримінально-правова охорона виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина (аналіз законодавства і судової практики) : монографія. – С. 56; Кримінальне право (Особлива частина) : підручник. – С. 302; Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 9-те вид., переробл. та допов. – К. : Юридична думка, 2012. – С. 457.

¹⁵ Великий тлумачний словник сучасної української мови. 250 000 – С. 310.

утримання дітей є закінченим із моменту набуття діянням ознак злісності, що вирішується судом у кожному випадку. Натомість у другій формі об'єктивної сторони розглядуваного злочину злісне ухилення від сплати аліментів є закінченим із моменту виникнення заборгованості зі сплати таких коштів, що сукупно складають суму виплат за три місяці відповідних платежів.

У зв'язку із зазначеним виникає питання: під ознаки якої з цих норм підпадає невиконання обов'язків, що є різновидом утримання, а саме незабезпечення дитини одягом, належними житловими умовами, нормальним харчуванням, лікуванням та оздоровленням? Із цим пов'язане й інше питання – з якого моменту це діяння слід вважати закінченим – із моменту набуття діянням ознак злісності чи з моменту настання тяжких наслідків за ст. 166 КК? У житті така ситуація трапляється часто, при цьому аналіз судової практики дозволив виявити неоднакове застосування судами норм, передбачених ст.ст. 164 та 166 КК. В одних випадках суди кваліфікують злісне ухилення від утримання, поєднане з невиконанням батьками обов'язків по догляду, внаслідок чого настали тяжкі наслідки, лише за ст. 166 КК¹⁶, а в інших – за сукупністю цих злочинів¹⁷. В останніх випадках дії батьків виявляються, зокрема, в ухиленні від утримання дитини, у витрачанні коштів соціальної допомоги на свої потреби у тому числі й на алкогольні

¹⁶ Вирок Оболонського районного суду м. Києва [Електронний ресурс] : справа № 1-кп/756/352/16 від 6 жовт. 2016 р. // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/61854582>. – Заголовок з екрану; вирок Личаківського районного суду м. Львова [Електронний ресурс] : справа № 1-кп/463/222/15 від 25 груд. 2015 р. // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/54824990>. – Заголовок з екрану; вирок Великоберезнянського районного суду Закарпатської області [Електронний ресурс] : справа № 298/160/14-к від 17 лют. 2014 р. // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37170468>. – Заголовок з екрану.

¹⁷ Вирок Трускавецького міського суду Львівської області [Електронний ресурс] : справа № 1324/1721/12 від 13 груд. 2013 р. // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44565114>. – Заголовок з екрану; вирок Коломийського міськрайонного суду Івано-Франківської області [Електронний ресурс] : справа № 0909/5137/2012 від 19 листоп. 2012 р. // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27519349>. – Заголовок з екрану; вирок Путильського районного суду Чернівецької області [Електронний ресурс] : справа № 1-70/2012 від 1 черв. 2012 р. // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/50706828>. – Заголовок з екрану; вирок Червоноградського міського суду Львівської області [Електронний ресурс] : справа № 1327/2806/2012 від 19 листоп. 2012 р. // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28367857>. – Заголовок з екрану.

напої. На нашу думку, кваліфікація зазначених дій за сукупністю вказаних злочинів є надмірною. Уявляється, що якщо невиконання обов'язків по догляду за дитиною, виражене у злісному ухиленні від утримання дитини, не спричинило тяжкі наслідки, дії винного слід кваліфікувати за ст. 164 КК, а якщо спричинило – лише за ст. 166 КК України.

Таким чином, проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки.

1. Предметом злочину за ст. 164 КК України є аліменти, встановлені рішенням суду, аліменти за договором між батьками, додаткові витрати та інші засоби утримання (одяг, харчові продукти, побутові речі тощо).

2. У нормі ст. 164 КК України встановлено два види діянь: 1) злісне ухилення від сплати встановлених рішенням суду коштів на утримання дітей (аліментів), якщо це призвело до виникнення заборгованості зі сплати таких коштів у розмірі, що сукупно складають суму виплат за три місяці відповідних платежів (матеріальний склад злочину); або 2) злісне ухилення батьків від утримання неповнолітніх або непрацездатних дітей, що перебувають на їх утриманні (формальний склад злочину). На сьогодні злісність як ознака ухилення батьків від утримання дітей (друга форма діяння) так і залишилася оціночним поняттям.

3. Злісне ухилення від сплати аліментів за договором слід кваліфікувати як злісне ухилення від ухилення батьків від утримання неповнолітніх або непрацездатних дітей (друга форма об'єктивної сторони розглядуваного злочину). Злісне ухилення від сплати додаткових витрат на утримання дитини також можливо розглядати як другу форму об'єктивної сторони досліджуваного злочину. Особу може бути притягнуто до кримінальної відповідальності за ст. 164 КК України за ухилення від сплати додаткових витрат за сукупності таких умов: 1) особа не бере ніякої участі в утриманні дитини; 2) вимога про стягнення аліментів до цієї особи не була подана (така ситуація передбачена у ст. 185 СК України); 3) розмір участі цієї особи у додаткових витратах було визначено судом; 4) такі витрати мають

періодичний або постійний характер; 5) судом будуть встановлені у діях особи ознаки злісності ухилення від їх сплати.

4. На практиці нерідко виникає ситуація, коли батьки злісно ухиляються одночасно і від утримання дитини, і від догляду за нею. При цьому аналіз судової практики дозволив виявити неоднакове застосування судами норм, передбачених ст. 164 та ст. 166 КК (яка встановлює відповідальність за злісне невиконання батьками, опікунами чи піклувальниками встановлених законом обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, що спричинило тяжкі наслідки). В одних випадках суди кваліфікують злісне ухилення від утримання, поєднане з невиконанням батьками обов'язків по догляду, внаслідок чого настали тяжкі наслідки, лише за ст. 166 КК, а в інших випадках – за сукупністю цих злочинів. На нашу думку, кваліфікація зазначених дій за сукупністю вказаних злочинів є надмірною. Якщо невиконання обов'язків по догляду за дитиною, виражене у злісному ухиленні від утримання дитини, не спричинило тяжкі наслідки, дії винного слід кваліфікувати за ст. 164 КК, а якщо спричинило – лише за ст. 166 КК України.

Список використаних джерел

1. Белова О. І. Кримінально-правова характеристика злочинів проти сім'ї та неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / О. І. Белова; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Х., 2006. – 184 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови. 250 000 / автор проекту та голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
3. Вирок Великоберезнянського районного суду Закарпатської області [Електронний ресурс] : справа № 298/160/14-к від 17 лют. 2014 р. // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37170468>. – Заголовок з екрану.
4. Вирок Коломийського міськрайонного суду Івано-Франківської області [Електронний ресурс] : справа № 0909/5137/2012 від 19 листоп. 2012 р. // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27519349>. – Заголовок з екрану.

5. Вирок Личаківського районного суду м. Львова [Електронний ресурс] : справа № 1-кп/463/222/15 від 25 груд. 2015 р. // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/54824990>. – Заголовок з екрану.

6. Вирок Оболонського районного суду м. Києва [Електронний ресурс] : справа № 1-кп/756/352/16 від 6 жовт. 2016 р. // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/61854582>. – Заголовок з екрану.

7. Вирок Путильського районного суду Чернівецької області [Електронний ресурс] : справа № 1-70/2012 від 1 черв. 2012 р. // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/50706828>. – Заголовок з екрану.

8. Вирок Трускавецького міського суду Львівської області [Електронний ресурс] : справа № 1324/1721/12 від 13 груд. 2013 р. // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44565114>. – Заголовок з екрану.

9. Вирок Червоноградського міського суду Львівської області [Електронний ресурс] : справа № 1327/2806/2012 від 19 листоп. 2012 р. // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28367857>. – Заголовок з екрану.

10. Дорош Л. В. Уголовная ответственность за злостное уклонение от платежа алиментов на содержание детей : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Л. В. Дорош ; Харьк. юрид. ин-т им. Ф. Э. Дзержинского. – Х., 1982. – 18 с.

11. Зінченко І. О. Кримінально-правова охорона виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина (аналіз законодавства і судової практики) : монографія / І. О. Зінченко ; Акад. прав. наук України, Ін-т вивч. пробл. злочинності. – Х. : Вид. СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2007. – 320 с.

12. Кримінальне право. Особлива частина : підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. – Луганськ : Елтон-2, 2012. – Т. 1. – 780 с.

13. Морозюк С. М. Кримінально-правова характеристика злочинів проти інтересів сім'ї та підопічних (ст. ст. 164–169 КК України) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / С. М. Морозюк ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; наук. кер. С. Я. Лихова. – К., 2012. – 205 с.

14. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 9-те вид., переробл. та допов. – К. : Юрид. думка, 2012. – 1316 с.

15. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку стягнення аліментів : Закон України від 17 трав. 2017 р. № 2037-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2037-19>. – Заголовок з екрану.

16. Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів : Пост. Пленуму Верховн. Суду України від 15 трав. 2006 р. № 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [.http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-06](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-06). – Заголовок з екрану.

17. Семенов І. В. Відповідальність за ухилення від утримання дітей або батьків: кримінально-правові аспекти : монографія / І. В. Семенов, О. О. Житний / [за заг. ред.. О. О. Житного]. – Х. : Панов, 2015. – 256 с.

18. Семенов І. В. Об'єктивна сторона ухилення від сплати аліментів на утримання дітей: деякі проблеми законодавчої регламентації та теоретичні інтерпретації / І. В. Семенов // Митна справа. – 2014. – № 2 (92). – Ч. 2. – Кн. 2. – С. 156–160.

19. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям / В. А. Сухомлинский // Избр. пед. соч. : в 3 т. – М. : Педагогика, 1979. – Т. 1. – 564 с.

Евтеева Д. П. О некоторых вопросах применения нормы относительно уклонения от уплаты алиментов на содержание детей (ст. 164 УК Украины)

В статье исследуются проблемы применения нормы ст. 164 УК Украины, связанные с предметом и объективной стороной этого преступления. Рассмотрена конкуренция между нормами, предусмотренными статьями 164 и 166 УК Украины.

Ключевые слова: преступления в сфере семьи, уклонение от содержания детей, уклонение от уплаты алиментов на содержание детей, злостное невыполнение обязанностей по уходу за ребенком или подопечным, оценочное понятие.

Yevteyeva D. P. To some issues of application of failure to pay alimony for support of children (Art. 164 of the Criminal Code of Ukraine)

In the article the problems of applying the Art. 164 of the Criminal Code of Ukraine related with the subject and objective side of this crime are researching. The competition between norms under Art. 164 and Art. 166 of the Criminal Code of Ukraine is considered.

Key words: crimes against family, failure to support of children, failure to pay alimony for support of children, persistent failure to perform duties related to the care of a child or a person under guardianship or in the custody, evaluative concept.